

ӘЛ-ФАРАБИ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТИ
КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ имени АЛЬ-ФАРАБИ

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ФАКУЛЬТЕТИ
ФАКУЛЬТЕТ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

ФАКУЛЬТЕТТИҢ ЖАС ҒАЛЫМДАР КЕҢЕСІ
СОВЕТ МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ ФАКУЛЬТЕТА

«ҚАЗІРГІ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРДЫҢ,
ӘЛЕМДІК ЭКОНОМИКА МЕН ХАЛЫҚАРАЛЫҚ
ҚҰҚЫҚТЫҢ ЖАҒАНДЫҚ ЖӘНЕ
АЙМАҚТЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ» атты
халықаралық сырттай ғылыми-тәжірибелік конференция

МАТЕРИАЛДАРЫ

14 ақпан 2015 ж.

МАТЕРИАЛЫ

международной заочной
научно-практической конференции

«ГЛОБАЛЬНЫЕ И РЕГИОНАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОВРЕМЕННЫХ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ,
МИРОВОЙ ЭКОНОМИКИ И МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА»

14 февраля 2015 г.

Алматы
«Қазак университеті»
2015

*Жинақ з.ғ.д., профессор К.Н. Шакировтың
«Үздік оқытушы – 2013» ҚР БжҒМ гранты есебінен жарық көрді*

Бас редактор

К.Н. Шакиров, з.ғ.д, профессор

Жауапты редактор

Е.Т. Өміржанов, з.ғ.к., доцент

Редакция алқасы:

Л.Ф. Деловарова, PhD докторы

С.Ж. Айдарбаев, з.ғ.д., профессор

У.Е. Мусабекова, ф.ғ.д., профессор

Е.С. Чукубаев, т.ғ.к., доцент

З.М. Баймағамбетова, PhD докторы

Қазіргі халықаралық қатынастардың, әлемдік экономика мен халықаралық құқықтың жаһандық және аймақтық мәселелері: халықаралық сырттай ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары. 14 ақпан 2015 ж. / бас ред. К.Н. Шакиров; жауапты ред. Е.Т. Өміржанов. – Алматы: Қазақ университеті, 2015. – 436 б.

ISBN 978-601-04-1178-4

Жинаққа «Қазіргі халықаралық қатынастардың, әлемдік экономика мен халықаралық құқықтың жаһандық және аймақтық мәселелері» атты конференция материалдары еніп отыр.

Конференция материалдарына зерттеуші ғалымдар, магистранттар, PhD докторанттарының еңбектері енді.

Мақалалар мазмұнына конференция ұйымдастырушылары жауапты емес.

Боев П.К. ШАНХАЙСКАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА:
ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПО ОБЕСПЕЧЕНИЮ
БЕЗОПАСНОСТИ СТРАН ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ 82

Маланченко.О.С. МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМ ВО ФРАНЦИИ: ЭТАПЫ
РАЗВИТИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ 88

2-секция: Қазіргі халықаралық құқықтың өзекті мәселелері

2 секция: Актуальные проблемы современного международного права

Измаилова М.В. К ВОПРОСУ О ПРАВОВОМ РЕГУЛИРОВАНИИ
УСЫНОВЛЕНИЯ ДЕТЕЙ ИНОСТРАННЫМИ ГРАЖДАНАМИ 99

Айдарбаев С. Ж., Ускенбаева А.Н. ДСҮ-НЫҢ ДШО-МЕН ХАЛЫҚАРАЛЫҚ
САУДА ДАУЛАРЫН ШЕШУІ АЯСЫНДАҒЫ «ЖЕКЕ ТҮЛГІАЛАРДЫҢ»
МҮДДЕЛЕРІН ҚОРҒАУДЫҢ ЖОЛДАРЫ.....109

Максатқызы Ә. АДАМНЫҢ ӨМІР СҮРУ ҚҰҚЫҒЫ МЕН КАДІР ҚАСИЕТІНЕ
ҚОЛСҰҒЫЛМАУШЫЛЫҚ ҚҰҚЫҒЫ САЛАСЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ
СТАНДАРТТАРДЫ ОРЫНДАУДЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ.....117

Айдарбаев С.Ж., Абдукаримов А.Е. ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚҰҚЫҚТАҒЫ
ӘДЕТ-ҒҰРЫПТАРДЫҢ МАҢЫЗЫ МЕН РӨЛІ 125

Кулдышева Г. К. ПРАВОВАЯ РЕФОРМА И СОВРЕМЕННОЕ
КОНСТИТУЦИОННОЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО КЫРГЫЗСТАНА.....129

Машимбаева Г.А., Жумагазина А. ПРОЦЕССУАЛЬНЫЕ НЕДОРАБОТКИ
СУДА ЕВРАЗЭС, КОТОРЫЕ НЕОБХОДИМО УЧЕСТЬ ПРИ СОЗДАНИИ
СУДА ЕАЭС 140

Кулдышева Г.К., Аликулов Б.М. К ВОПРОСУ ОБ ОСОБЕННОСТЯХ
СИСТЕМЫ ПРАВЛЕНИЯ В ПОСТСОВЕТСКИХ ГОСУДАРСТВАХ 145

Ахметов Ж.М. СПОСОБЫ ЗАКЛЮЧЕНИЯ ДОГОВОРА В СООТВЕТСТВИИ
С ВЕНСКОЙ КОНВЕНЦИЕЙ И ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВОМ РЕСПУБЛИКИ
КАЗАХСТАН 153

Жусупов Б.А., Атамкулова Е. Т. КРИМИНАЛИСТИЧЕСКАЯ
ХАРАКТЕРИСТИКА КРАЖ СКОТА В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ 162

Машимбаева Г.А., Нурлыбаев Н. ДОГОВОРНОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ
ВОПРОСОВ ВЫДАЧИ ПРЕСТУПНИКОВ В РЕСПУБЛИКЕ
КАЗАХСТАН 165

Жусупов Б.А., Атамкулова Е. Т. СОСТОЯНИЕ РАССЛЕДОВАНИЯ ДЕЛ
О КРАЖЕ СКОТА В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ 175

Литература

1 Международное усыновление в Казахстане: за и против. // Электронный ресурс. Режим доступа: <http://astanatv.kz/news/show/id/5892.html>.

2 Кодекс Республики Казахстан «О браке (супружестве) и семье». // Электронный ресурс. Режим доступа: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31102748.

3 Баймолдина З. Х. Гражданское процессуальное право: Учебник-Алматы., 1 т. – 267 с., 2 т. – 250 с.

4 Гражданский кодекс Республики Казахстан (Общая и Особенная части). – Алматы: ЮРИСТ, 2011 – 312 с.

5 Сулейменов М. К. Гражданское право Республики Казахстан: Учебник. – Алматы, 2000. – 238 с.

6 Богуславский М. М. Международное частное право: Учебник-Москва., 1994. – 295 с.

7 Процедура международного усыновления (удочерения) детей – граждан Республики Казахстан. // Электронный ресурс. Режим доступа: <http://www.doctor.kz/baby/news/2011/07/21/11737>.

8 Суворова С. А. О конституционно-правовых ориентирах правотворческой практики в сфере усыновления российских детей негражданами РФ. // Конституционное и муниципальное право. – 2006. – №5. – С. 4-12.

ДСҰ-НЫҢ ДШО-МЕН ХАЛЫҚАРАЛЫҚ САУДА ДАУЛАРЫН ШЕШУІ АЯСЫНДАҒЫ «ЖЕКЕ ТҰЛҒАЛАРДЫҢ» МҮДДЕЛЕРІН ҚОРҒАУДЫҢ ЖОЛДАРЫ

Айдарбаев С. Ж., Ускенбаева А. Н.

*Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Қазақстан, Алматы қ.*

Қазіргі уақыттағы бүкіләлемдік жаһандану мен халықаралық экономикалық қатынастардың өркендеп дамуы шағындағы орталық орынды иеленіп отырған бірден-бір ұйым – Дүниежүзілік сауда ұйымы. ДСҰ-ның құзыреті әлемдік сауданың 95 %-н камтып [1], халқының ортақ саны 5-млрд-тан астам адамды құрайтын 160 мемлекеттің бірлескен мүддесін біріктіреді [2]. ДСҰ-ның басқа халықаралық ұйымдардан басты ерекшеліктерінің бірі – ұйымда туынды құқық жоқ, яғни ұйым аясындағы барлық шешімдер тікелей мемлекеттердің қатысуымен қабылданады. Ұйым тікелей оған қатысушы мемлекеттермен басқарылады (“member-driven organization”) [1], және ДСҰ-на қатысушы әр мемлекет оның аясында өз экономикасы мен сауда саясатына

байланысты өзекті мәселелерді шешуге құқықты иеленеді. Бұл жерде айта кету қажет, «ДСҰ-н құрушы келісімде» немесе Уругвай раунды келіссөздерінің нәтижесінде қабылданған Марракеш келісімдерінің жиынтығында, дамыған, дамушы немесе аз дамыған мемлекеттердің өзара айырмашылықтары туралы айтылмайды. Бұл жерде ДСҰ-н құрудың басты мақсаттарының бірі – «халықаралық экономикалық ынтымақтастықта әлем мемлекеттерінің әл-ауқатына байланысты мүдделерін білдіріп ортақтаса жұмыс істеудің әділ де ашық жүйесін құру» екендігін айта кеткен жөн [3]. Жоғарыда айтылғандай, мемлекеттер арасына арнайы айырмашылық қойылмайды, әр мемлекет ДСҰ-на кіру кезінде, өзінің мемлекеттердің қай тобына жататындығын өзі тандайды. Сонымен қатар, қатысушы-мемлекеттер ДСҰ ұсынатын құқықтарды қолдануды және оны қандай көлемде қолдануды өздері шешеді. ДСҰ ұсынатын негізгі тетіктердің бірі – Дауларды шешу жөніндегі органның қызметі. Қазірдің өзінде, бұл орган 400-ден астам халықаралық сауда дауларын қарастырған. ДСҰ-ның ДШО-ның қызметі – ДСҰ-н құрушы Келісімге 2 Қосымша болып табылатын «Дауларды шешуді реттейтін ережелер мен рәсімдер туралы уағдаластықпен» реттеледі. Бұл құжатқа сәйкес, халықаралық сауда дауларын шешу – мемлекеттердің айрықша құқықтары болып табылып, мемлекеттің арнайы органдарының құзыретіне енеді. Алайда экономикалық өмірден байқайтынымыз, ДСҰ-ның Келісімдерімен қарастырылған мәселелерге байланысты (сауда қатынастары, қызметтер саудасы, интеллектуалдық меншік, инвестициялық қызмет, т.б.) дау туындаған жағдайда бұл әрекеттер «жеке тұлғалардың» яғни ұлттық компаниялар мен кәсіпорындар, кей жағдайларда жеке тұлғалардың мүліктік мүдделерін бұзатындығын білеміз. Мұндай тұлғалар ДШО-ның қызметіне тікелей араласу құқығын иеленбейтіндіктен, олар Келісімдермен тыйым салынбаған басқа да жанама жолдар мен амалдарды қолданады. Бұл мәселе аталған мақаланың зерттеу тақырыбына айналып отыр, және тақырыптағы «жеке тұлғалар» сөзі кең сипатта талданатындығын және экономикалық қатынастардағы басты операторлар – ұлттық компаниялар, кәсіпорындар, жеке тұлғалар және олардың белгілі бір саладағы бірлескен ұйымдарын білдіретіндігін айта кету қажет. Бұл тақырыпты зерттеудің тағы бір қажеттілігі – өзінің аяқталу кезеңіне жақындаған ДСҰ-на Қазақстан Республикасы-

ның кіруі мен ДШО-ның аясында ұлттық «іскерлік топтардың» өз мүдделерін қорғаудағы мәселелерін қарастыру.

ДШО-ның аясында белгілі бір дауды қарастыру кезінде, мемлекетте экономикалық немесе техникалық жағынан қажеттіліктер туындауы мүмкін. Себебі ДСҰ-ның аясындағы реттелетін мәселелердің көптігі мен әр түрлі қызметтердің өз секторлары, мемлекеттің мұндай салаларда жеке тұлғалардың көмегін қажет ететіндігін түсіндіреді.

Осы тақырыпты зерттеген зангер А.А. Родин ДШО-ның аясында коммерциялық мүдделеріне қатысты дау қарастырылатын «мүдделі тұлғалардың» даудың қарастырылуына жанама әрекет етуінің 3 жағдайын қарастырған. Біріншіден, мүдделі тұлғалардың үкіметке, яғни мемлекеттік органдарға жүгінуі. Бұл жерде айта кету қажет, ұлттық кәсіпорындар мен жеке тұлғалар өз коммерциялық мүдделерінің бұзылуы туралы құқық-бұзушы мемлекет үкіметіне немесе өз үкіметіне жүгіне алу мүмкіндігін иеленеді. Бірінші жағдайда, мүдделі тұлғалар құқық-бұзушы мемлекетке ДСҰ-ның Келісімдерімен қарастырылған құқықтардың бұзылуын тоқтату немесе жою туралы өз талаптарын қоюмен жүгінетін болса, екінші жағдайда мүдделі тұлғалар өз мемлекетінің арнайы органдарына жүгіну арқылы бұзылған құқықтарының болашақтағы екі мемлекет арасында реттелуін сұрайтындығын айтсақ болады [4].

Мүдделі тұлғалар ДСҰ-ның Келісімдер жүйесімен қарастырылатын белгілі бір құқықтарының басқа мемлекет тарапынан бұзылуы туралы сұраумен өз мемлекетіне жүгінуі әдетте арнайы реттелген, ашық, мемлекет пен іскерлік топтар арасындағы біріккен жүйенің болуын қажет етеді. Әр түрлі мемлекеттер бұл мәселені түрлі жолдармен шешеді. А.С. Сибатяның айтуынша, «ДСҰ-на қатысуға байланысты мемлекет пен бизнестің өзара қарым-қатынасы ДСҰ-на қатысушы-мемлекеттерде екі түрлі жолмен реттелген: арнайы заңнама ережелерімен және мұндай реттеу болмаған жағдайларда, дауларды шешу мәселесіне өкілетті мемлекеттік органдар және олардың лауазымды тұлғаларын лоббилендіру арқылы» [1].

Әдетте, бағыстық мемлекеттерде, атап айтқанда, ЕО пен АҚШ-та бұл мәселеге байланысты арнайы нормативтік құқықтық актілер қабылданған және бизнестің лауазымды тұлғалар шешімдеріне әсер етуінің түрлі жолдары қарастырылған. Мысалы, АҚШ-та «АҚШ-тың саудасы туралы Акт» қабылданған, жә-

не ол бойынша, мүдделі тұлғалар белгілі бір мемлекет тарапынан сауданы шектеу орын алған мәселе жөнінде АҚШ-тың Сауда өкіліне жүгіне алады. Сонымен қатар, АҚШ Үкіметі мұндай шағымды өздігінен қарастыра алады. Үкімет шағым қамтитын негіздер ДСҰ-ның Келісімдерімен қарастырылған міндеттемелердің басқа мемлекет тарапынан бұзылатындығымен байланысты екендігін анықтаса, ол құқық-бұзушы мемлекетпен келіссөздер жүргізуді бастайды. Келіссөздер нәтижесіз болса, дау ДСҰ-ның ДШО-ның қарастыруына беріледі. Актпен АҚШ-тың Сауда өкіліне берілетін тағы бір өкілеттік – американдық компаниялардың мүдделері жоғарғы аталған тәртіппен басқа мемлекет тарапынан бұзылатындығы анықталса, Сауда өкілінің құқық-бұзушы мемлекетке қарсы бір тарапты шаралар қолдануы [5]. Мысал ретінде, «АҚШ – ЕО-тан келетін кейбір тауарлар импортына қатысты шаралар» дауында АҚШ-тарапынан жүзеге асырылған бір тарапты әрекеттерді айтсақ болады [6].

Алайда, бұл мәселенің Дауларды шешуді реттейтін ережелер мен рәсімдер туралы уағдаластыққа қайшы келетіндігін айту қажет. Құжаттың 22-бабында, «мұндай бір тарапты әрекеттер, яғни құқық-бұзушы мемлекетке қарсы белгілі бір талаптар мен міндеттемелерден бас тарту тек ДСҰ-ның ДШО-ның рұқсатымен жүзеге асатындығы жазылған [7]. ЕО болса, АҚШ-қа қарағанда, өз заңнамасына бұл мәселені ереже ретінде қосқан.

А.А. Родин қарастырған мүдделі тұлғалар мен мемлекеттік органдардың бірлесе әрекет етуінің екінші жолы – үкіметке белсенді жәрдемдесу. Яғни мүдделі тұлғалар, өз мемлекетінің лауазымды тұлғаларына дауларды ДСҰ-ның ДШО-ның аясында қарастыру кезінде, ақпараттар ұсынады, техникалық жағынан жәрдемдеседі, т.б. Мүдделі тұлғалардың дауларды шешуге жанама ықпал етуінің үшінші бір жолы – *amicus curia* немесе «соттың достары» ретінде әрекет етуі. Родин мүдделі тұлғалардың бұл кезекте, Апелляциялық орган немесе Аралық топ жұмысына жанама араласуын білдіреді, және бұл пікірдің мемлекеттер мен ДСҰ құқығын зерттеушілердің тарабынан қарама-қайшылықтар тудыратынын атап өтеді [4].

Мүдделі тұлғалардың «сот достары» ретінде әрекет етуінің арнайы ережелері Дауларды шешуді реттейтін ережелер мен рәсімдер туралы уағдаластықтың 13 (1,2), 17 (7), 24 (2) баптарында, сонымен бірге 4 қосымшасында (4,5) көрініс табады. Әрқайсысына бөлек тоқталатын болсақ, аралық топтар дауды қарасты-

ру кезінде, кез-келген тұлғадан не органнан ақпарат не техникалық кеңес берулер алуға құқылы. Бұл аралық топтардың міндеті емес құқығына жатады, және мұндай ақпаратты алу мен қолданудың қажеттілігін аралық топтар өздері шешеді. Мұндай сұрату орын алған уақытта, сұралатын тұлға немесе орган құзыретінде орналасқан мемлекеттің рұқсаты қажет. Мұндай ақпарат мемлекет тарапынан арнайы рұқсат берілмесе құпия болып табылады [8]. Сонымен қатар, аралық топтар сұратуымен құрылған сарапшылардың консультативтік топтары да кез-келген қайнаркөзден қажетті ақпарат сұрата алады. Мұндай сұрауға рұқсат беру мен құпиялылық ережелері аралық топтар сұратуы кезіндегі ережелерге сәйкес келеді. Бұл жерде айта кету қажет, қажет болған жағдайда, сарапшылардың консультативтік тобы, құпиялылық ережелерін бұзбастан, ақпараттың құпия емес түйіндемесін сұратқан тарапқа ұсына алады [9].

Жалпы, жоғары аталған Уағдаластықта Арнайы топтардың жеке тұлғалардан ақпарат сұрату құқығын арнайы реттейтін болса, Апелляциялық органға қатысты тек бір ескертпе қарастырылған. Атап айтсақ, Уағдаластықтың 17 бабына (7) сәйкес, «қажет болған жағдайда, Апелляциялық органға сәйкес әкімшілік және құқықтық демеу көрсетілетіндігі» айтылған. Бұл норманы саралайтын болсақ, мұндай көмекті сұрау қажеттілігін Апелляциялық орган әр кез өзі шешеді және бұл оның құқығы болып табылады. Тіпті, ақпарат сұратылған жағдайдың өзінде, оны қолдану немесе қолданбау реттілігі Апелляциялық органның қарарына қалдырылған [10].

Сонымен қатар, 24 бапта, аз дамыған мемлекеттер дау тарабы болып табылғанда, аз дамыған мемлекеттің сұратуы бойынша Бас директор немесе ДШО-ның төрағасы өзінің ізгі қызметін, келістіру рәсімін немесе делдалдық бойынша қызметін ұсынатындығы жазылған. Осы норманың жалғасында, «мұндай жәрдемді көрсеткен уақытта, Бас директор мен ДШО-ның төрағасы қажет болған кез-келген қайнаркөзден кеңес алуы» жөнінде жазылған.

Уағдаластықтың бірқатар нормаларында көрініс тапқандай, мүдделі тұлғалардың ақпараттық, техникалық, кеңес берушілік қызметті Аралық топ, Апелляциялық орган, сарапшылардың консультативтік топтары, Бас директор мен ДШО-ның төрағасына ұсынуы туралы ережелер, *amicus curia* яғни «сот достары»

ретіндегі Дауларды шешу жөніндегі органның қызметіне жанама ықпал етуі туралы тұжырымды растайды.

Жоғарыда, жалпы «мүдделі тұлғалардың» ДШО-ның аясында өз мүдделерін қорғауының түрлі жолдары қарастырылып өтті. Бұл аталған тетіктердің АҚШ пен ЕО сияқты дамыған мемлекеттермен кең қолданылуы – аталған мемлекеттердің Дауларды шешу жөніндегі органының қызметіне белсенді араласып, өз мүдделерін қорғауымен түсіндіріледі. Дамыған мемлекеттер ДСҰ-ның аясындағы бұл тетікті кеңінен қолданса, дамушы, не аз дамыған мемлекеттер ДШО-ның қызметіне жауапкер, не талапкер ретінде аз қатысады. Алайда олардың арасында да, кейбір мемлекеттер дауларды шешу жөніндегі тетікті қолданудың тиімді жолдарын тапқан және өз мемлекеттерінде кеңінен қолданады. Олардың арасында: Бразилия, Аргентина, Чили, т.б. атап өтсек болады. Бұл аталғандардың арасында, Бразилияның мысалын қарастыру орынды, себебі, Бразилия дамушы мемлекет болуына қарамастан ДШО-ның аясында қарастырылған барлық істер бойынша төртінші орынды иеленеді, және Бразилиядағы іскерлік топтардың өз мүддесін тез арада мемлекеттік органдарға хабарлауын ұйымдастыру бойынша тетіктердің жұмысы, басқа да дамушы мемлекеттер үшін үлгі қызметін атқарады.

Зерттеушілер Грегорий Шаффер, т.б. арнайы мақалада Бразилияда әрекет ететін ДШО-ның қызметіне байланысты тетіктер бойынша зерттеу жүргізген. Ол бойынша, Бразилия ДСҰ-ның дауларды шешу жөніндегі тетігінің аясында тиімді әрекет ету мақсатында үш элементке негізделген жүйе құрған. Олар: Дауларды шешу жөніндегі бөлімше, ДСҰ-ның аясындағы Бразилияның тұрақты өкілдігі және жеке топ (іскерлік топ). Бұл үш топтың бірлесе әрекет етуінің нәтижесінде, бизнестің қажеттіліктері нақты анықталады және сауда саясатын құруға әрекет етеді. Сонымен қатар, мақалада, Бразилияның сыртқы сауда саясатын анықтайтын, үйлестіретін ведомствоаралық орган Сатех-тың құрылғандығы жазылған. Ол түрлі министрліктердің өкілдерінен тұрады. Жеке кәсіпкерлер немесе ірі кәсіпорындар, оның ішінде экспорттаушылар мен импорттаушылардың ДСҰ-ның ДШО-ның аясында ұсынылатын құқықтарды кеңінен қолдануы мақсатында арнайы электрондық жүйе INMETRO құрылған. Аталған мақалаға сәйкес, жалпы жеке тұлғалардың мүдделері бойынша Дауларды шешу жөніндегі органның аясында істерді қарастыру келесідей тәртіпте жүргізіледі: мүдделі тұлға-

лар басқа мемлекет тарапынан бұзылған құқықтары бойынша шағыммен Дауларды шешу жөніндегі бөлімшеге жүгінеді. Бұл бөлімше қажет деп тапса, іске қарасты құжаттарды Самех – ведомствoarалық органға ұсынады. Ол істі қарастыру қажеттілігін, істі келіссөздер не ДШО аясында қарастыру таңдауын, жеңіске жеткен жағдайда, қандай талаптар мен міндеттемелерден бас тарту шешімін қабылдайды. Шешім қабылданғаннан кейін, істі қарастыруды Дауларды шешу жөніндегі бөлімше жалғастырады. Мақалада сонымен қатар, Бразилияның ДСҰ-ның ДШО-ның тетігін ұтымды пайдалану мақсатында қажетті мамандар дайындауға да жіті көңіл бөлгендігі жазылады [11].

Дамушы мемлекет ретіндегі Бразилияның мысалы Қазақстан Республикасы үшін де қажет болуы мүмкін. Өз кезегінде, Қазақстан Республикасы жақын арада ДСҰ-ның тең қатысушысы болуы ықтимал. Осы арада, ДСҰ ұсынатын ерекше құқықтардың бірі – ДСҰ-ның Дауларды шешу жөніндегі органының құрамында мемлекеттің өз экономикалық мүдделерін қорғауы. Бұл мәселе, Қазақстан Республикасы үшін өзекті тақырыпқа айналып, көптеген мамандық иелерінің зерттеу пәніне айналып отыр. Осы себепті, мақала нәтижесінде келесідей ұсыныстар жасалады. Бірінші кезекте айта кету қажет, Қазақстан Республикасы ДШО-ның аясында талапкер ретінде халықаралық экономикалық дауларды шешуге құқықты иеленетін болады. Ұйымдағы басты қағидалардың бірі – «мемлекеттің өзіне-өзі көмектесуі», яғни ДСҰ-ның ДШО өз мүдделерін қорғауы үшін мемлекет өз құқығын қолданып, талапкер ретінде жүгінуі тиіс. Мемлекет өз құзыретіндегі іскерлік топтардың мүдделерін қорғап, өз құқығын ұтымды пайдалануы үшін іскерлік топтар мен ДШО-да істерді қарастыруға құзыретті мемлекеттік органдар арасында тиімді, ашық, айқын тетік құрылуы тиіс. Осы себепті, алдымен, Қазақстан Республикасының Үкіметі мен іскерлік топтар арасында да арнайы орнатылған тәртіп құрылып, мүдделі тұлғалар өз қажеттіліктері мен мүдделерін мемлекеттік органдарға хабарлап, соған сәйкес ДШО-ның аясында дауды қарастыруды бастауға мүмкіндіктер алуы тиіс. Екіншіден, Қазақстан Республикасында лоббилендіру мүмкіндігі жоқ болғандықтан, іскерлік топтар мен ДШО-ның аясында дауды қарастыруға құзыретті органдар арасындағы өзара бірлескен әрекеттер тәртібі нормативтік құқықтық негізде реттелуі тиіс. Үшіншіден, Қазақстан Республикасы ДШО аясында талапкер не жауапкер ретінде қатысса да,

осы арада, ДСҰ-ның құқығын, келісімдер жүйесін, ДШО-ның дауларды шешу бойынша тетіктерін жетік білетін мамандар даярлануы тиіс. Сонымен бірге, егер Қ.Р. ДСҰ-ның қатысушысы болса, ұйым тәртібіне сәйкес, тұрақты негізде әрекет ететін Апелляциялық органға тағайындалу үшін ұйым аясында жүргізілетін білікті мамандардың тізіміне Қ.Р. да ұсыныстар жасауы тиіс. Қазақстан Республикасы бұл аталған негіздерге дайын болуы тиіс. Бұл арада, Қазақстан Республикасы, ДСҰ-ның Хатшылығы тарапынан ұсынылатын тұлғалардың біліктіліктерін арттыру бойынша курстар жөніндегі мүмкіншілікті қолдана алады. Сонымен қатар, Қ.Р.-ның импорттаушылары мен экспорттаушылары Дауларды шешу жөніндегі тетіктерді ұтымды пайдалануы үшін ДСҰ-ның Келісімдер жүйесінен мағлұмат беретін үкіметтік негізде электрондық базалар құру ұсынылады.

Мақаланы қорыта келе, айтатынымыз, ДСҰ-ның ДШО-ның аясында халықаралық экономикалық дауларды қарастыру мемлекеттердің айрықша құзыреті болуына қарамастан, шаруашылық, экономикалық өмірдің дамуы мен өзіндік сипаты – бұл даулар қарастыратын тақырыптар ұлттық жеке тұлғалардың мүдделеріне қатысты болатындығын дәлелдеді. Мемлекеттер халықаралық экономикалық дауларға қатысқанда, олардың жалпы мақсаты – өз экономикалық мүдделерін, яғни экономикасының жекелеген салаларын, оның ішінде іскерлік топтарын қорғау болып табылады. Сондықтан мұндай қатысушылардың Дауларды шешу жөніндегі Органның қызметіне қатысуының мемлекеттік және халықаралық тетіктерін зерттеу мен реттеу – ең аяғында мемлекеттің ДСҰ-ның ДШО-ның аясында ұсынылатын құқықтарын ұтымды пайдалануы үшін қажет.

Әдебиеттер:

1. Смбадян А.С. Всемирная торговая организация: мифы и реальность // Корпоративный юрист. – 2007. – № 1. – С. 7-9.
2. ДСҰ-ның ресми сайты, электрондық ресурсы: http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm, 01.02.2015.
3. Agreement Establishing the World Trade Organization, ДСҰ-ның ресми сайты, электрондық ресурсы: http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/legal_e.htm, 01.02.2015.
4. Родин А.А. Разрешение международных споров в ВТО. Способы защиты интересов частных лиц. Электрондық ресурсы: <http://www.artemrodin.ru/item/87.html>, 31.01.2015.
5. United States Trade Act of 1974, as amended (19 U.S.C Paras. 2411-2420). Title III. Chapter 1 (Sections 301-310) электрондық ресурсы: www.findlaw.com, 31.01.2015.

6. United States – Import Measures on Certain Products from the European Communities. WT/DS165/R. July 17, 2000, ДСҰ ресми сайты, электрондық ресурс: www.wto.org, 30.01.2015.

7. Dispute Settlement Understanding. Article 22.26, ДСҰ-ның ресми сайты, электрондық ресурс: http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/legal_e.htm, 01.02.2015.

8. Dispute Settlement Understanding. Article 13.1, ДСҰ-ның ресми сайты, электрондық ресурс: http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/legal_e.htm, 01.02.2015.

9. Dispute Settlement Understanding. Appendix 4 (4,5), ДСҰ-ның ресми сайты, электрондық ресурс: http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/legal_e.htm, 01.02.2015.

10. Dispute Settlement Understanding. Article 17.7, ДСҰ-ның ресми сайты, электрондық ресурс: http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/legal_e.htm, 01.02.2015.

11. Shaffer, G.C., Melendez-Ortiz, R. “Dispute Settlement at the WTP. The developing country experience”, Cambridge University Press, 2010

АДАМНЫҢ ӨМІР СҮРУ ҚҰҚЫҒЫ МЕН ҚАДІР ҚАСИЕТІНЕ ҚОЛ СУҒЫЛМАУШЫЛЫҚ ҚҰҚЫҒЫ САЛАСЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТТАРДЫ ОРЫНДАУДЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ

Мақсатқызы Ә.

*ҚазҰУ халықаралық қатынастар факультеті халықаралық
құқық кафедрасы*

Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы

Ғылыми жетекшісі: ҰҒА-ның академигі, профессор Сабиков С.Н.

Адам құқығы саласындағы халықаралық стандарттарды орындау өте өзекті мәселердің бірі болып табылады. Қазақстандағы адам құқықтарының ахуалын кешенді талдау негізінде Республикадағы осы салада Ұлттық іс-қимыл жоспары дайындалған. Ол үшін халықаралық дөңгелек үстелдер өткізіліп арнайы жұмыс топтары құрастырылып жұмыс істеген. Атап айтсақ, Базалық баяндама Қазақстандағы БҰҰ Даму Бағдарламасының тапсырысы бойынша Қазақстан әлеуметтанушыларының тәуелсіз ассоциациясы жүргізген «Қазақстандағы адам құқықтары: қоғамдық пікір» атты арнайы әлеуметтанушылық зерттеулердің нәтижелеріне, Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Адам құқықтары жөніндегі комиссияның құқық қорғау қызметіне негізделген. Онда Қазақстан Республикасының мемлекеттік органдары мен үкіметтік емес ұйымдарының, халықара-